

## Osudy katolické církve na jihu Čech – náboženská výuka

Martin Weis

Koncem roku 1952 se začala měnit náplň boje proti církvi. Dosavadní boj státní moci proti katolické hierarchii a Vatikánu se měnil v boj proti náboženství jako ideologii a světovému názoru. Nastalo období úporného zápasu o věřící mezi státem a církví. Státní moc začala klást důraz na ateistickou propagandu a nátlakem nutila k výstupům z církve nejen členy KSČ, nýbrž i všechny učitele a funkcionáře státního aparátu. Obzvláštní péči věnovali představitelé státní moci výuce náboženství na školách a tomu, aby vymanili děti z vlivu církve. Používali nejrůznějších forem nátlaku na rodiče i samotné vedení škol, aby se co největší počet dětí odhlásoval z výuky náboženství.

Státní moc použila i v tomto případě osvědčené formy boje proti církvi, a to administrativních opatření. K nejradikálnější změně došlo před zahájením školního roku 1952/53. Až dosud bylo praktikováno, že náboženství bylo hodnoceno jako každý jiný školní předmět a rodiče měli možnost, pokud si nepřáli náboženskou výchovu svého dítěte, toto písemně na ředitelství školy odhlásit. Výnosem Ministerstva školství, věd a umění ze dne 23. června 1952 byl stanoven opačný postup.<sup>1</sup>

Z náboženství se stal nepovinný předmět, zařazený až na konec vyučovacích hodin, a rodiče, kteří si přáli náboženskou výuku svého dítěte, museli se dostavit do školy pro formulář přihlášky a tento podepsaný oběma rodiči odevzdat do 8. září 1952 ředitelství školy. Při předávání přihlášek docházelo k psychickému nátlaku na rodiče, aby své děti na náboženství nepřihlašovali. Argumentováno bylo především hrozbou, že děti nebudou po skončení základní školní docházky přijaty na studia.

Tento výnos Ministerstva školství, věd a umění byl zveřejněn též kapitulním ordinariátem v Českých Budějovicích k přečtení věřícím v neděli 31. srpna 1952 s dodatkem:

<sup>1</sup> *Věstník katolického duchovenstva*, roč. 4, č. 7. (z 31. 7. 1952): „...podle § 19 školského zákona mají rodiče právo dobrovolně a svobodně rozhodnout, zda jejich dítě se zúčastní vyučování náboženství, či nikoliv. Rodiče neoznamují však své rozhodnutí škole včas, někdy k němu dochází až během roku. To velmi ztěžuje úpravu vyučování náboženství, ať už jde o zřízení oddělení, o zajištění potřebného počtu učitelů náboženství, o sestavení rozvrhu hodin a pod. Dalším nedostatkem je, že hodiny náboženství bývají nevhodně zařazovány mezi hodiny povinných předmětů, takže tím vzniká nežádoucí přerušování vyučování pro žáky, kteří se náboženské výchovy neúčastní. Aby tyto nedostatky byly odstraněny, stanoví ministerstvo školství, věd a umění pro úpravu vyučování náboženství na školách I. a II. stupně od počátku školního roku 1952/53 toto:

1. Rodiče žáků, kteří si přejí, aby se jejich dítě účastnilo vyučování náboženství, musí počátkem každého školního roku, nejpozději do 8. září, na tiskopise, který jim dodá škola, přihlásit dítě k vyučování náboženství. Škola se postará, aby žáci a rodiče byli řádně uvědoměni, že docházka na vyučování náboženství je dobrovolná a nepovinná a nikdo nemá právo rodiče nutit, aby své dítě k vyučování přihlašovali.

2. Hodiny náboženství se zařazují do rozvrhu hodin tak, aby nepřerušovaly plynulost vyučování předmětů povinných pro všechny žáky...”

Jak z oběžníku vyplývá, mohou se rodiče svobodně a dobrovolně rozhodnout, zda chtějí, nebo nechťejí, aby se jejich dětem dostalo náboženské výuky. Je tedy na rodičích samých, zda chtějí dostát svým povinnostem jako věřící a já jako duchovní chci vám tuto povinnost připomenout. Současně však varuji, aby tohoto opatření učiněného v zájmu pořádku na škole nebylo zneužíváno lidmi, kteří by chtěli vyvolati neklid a kalili dobrý poměr církve ke státu.<sup>2</sup>

Dále bylo důrazně připomenuto, že jiný komentář k uvedenému dokumentu není dovolen.

Že mnozí duchovní tohoto přísného upozornění neuposlechli a horlivě začali agitovat pro účast dětí na vyučování náboženství, dosvědčuje přípis kapitulní konsistoře z 20. srpna 1952, ve kterém se dává na vědomí opatření okresního prokurátora z Třebíče vůči P. Antonínu Zemanovi pro pobuřovací kampaň prováděnou v kostele v souvislosti s vyučováním náboženství.

Dotyčný duchovní hrozil dětem, které se nepřihlásí k vyučování náboženství ve škole, že je nepřipustí k církevním úkonům. SÚC dává tento případ na vědomí a očekává, že to bude jediný případ toho druhu, který se vyskytl.<sup>3</sup>

Mnozí kněží ani tohoto varování neuposlechli a pokračovali v horlivém zápase o katolickou výchovu dětí svých farností. Státní úřad pro věci církevní ve spolupráci s kapitulní konsistoří proto vydal rozhodnutí, ve kterém zakázal jakoukoli formou informovat rodiče v kostele o nové úpravě vyučování náboženství.<sup>4</sup>

Okamžitě po zveřejnění tohoto zákroku církevní tajemníci se svými pomocníky objížděli všechny duchovní ve svých okresech a přísně je varovali, aby v kostele nemluvili o vyučování náboženství. Duchovní byli razantním postupem státní moci zaraženi, a proto pouze v jednotlivých případech došlo k porušení tohoto zákazu. Zdá se, že se rozhodli státní příkaz obejít formou spolupráce s horlivými laiky, kteří o změně ve formě vyučování náboženství farnost informovali. Církevní tajemník k dané problematice ve svém hlášení uvádí:

...duchovní se brzo dověděli o akcích KSČ. Vědí dobře o řeči taj. ÚV KSČ s. Tesla, kterou přednesl na plenární schůzi, i když jeho výroky znají pokrouceně, dokazují, že KSČ znemožňuje výuku náboženství... Všichni duchovní byli spokojeni s tím, že budou moci v kostele přečíst oběžník v neděli 31. 8. 1952. Když mi bylo oznámeno KCT, že se nepřipouští žádná zmínka o vyučování náboženství na

<sup>2</sup> *Konsistorní oběžník*, čj. 6097/52 z 18. srpna 1952.

<sup>3</sup> *Konsistorní oběžník*, čj. 6118/52 z 20. srpna 1952.

<sup>4</sup> *Konsistorní oběžník*, čj. 6193/52 z 26. srpna 1952: "...Dne 18. srpna 1952 jsme vám zaslali oběžník, podle kterého má být v neděli 31. 8. 1952 v kostelích přečten výnos ministerstva školství, věd a umění ze dne 23. 6. t.r. o vyučování náboženství na školách spolu s komentářem v našem oběžníku uvedeným. Současně jsme varovali všechno duchovenstvo před vyvíjením jakékoliv kampaně proti nové úpravě ve vyučování náboženství. Přesto však v neděli dne 24. srpna bylo některými duchovními z kazatelůn brojeno proti opatření ministerstva školství, věd a umění. Duchovní vyhrožovali dětem, které rodiče nepřihlásí k vyučování náboženství, církevními tresty (nepřipustění ke sv. zpovědi, přijímání, odepření církevního pohřbu atd.). Z těchto důvodů nemáme záruku, že by se tak nestalo i v neděli 31. 8. 1952, kdy měl být čten v kostelích oběžník s výnosem ministerstva školství, věd a umění, a proto svůj výše uvedený oběžník ze dne 18. srpna rušíme a přikazujeme všem duchovním, aby čten nebyl a aby vůbec nebylo mluveno o nové úpravě vyučování náboženství. Neoznamujeme rovněž v kostelích opatření o nové úpravě ve vyučování náboženství vývěskami a pod. Upozorňujeme důrazně na závaznost našeho příkazu a činíme za jeho dodržení všechny duchovní správce osobně odpovědnými. P. Josef Buchta, kapitulní vikář."

školách dne 31. 8. 1952 v kostele, obejel jsem ihned všechny duchovní. O této změně již věděli z oběžníku kapitulního vikáře. Moji připomínku přijímali klidně a slibovali, že o tom v kostele nebudou mluvit. Někteří se ale dotazovali, jak se to děti dozvědí. Když jsem jim oznámil, že děti vyrozumí třídní učitel, tvářili se spokojeně. ...duchovní Pirný z Jistebnice se tvářil smutně, ale slíbil, že o tom v kostele mluvit nebude. Zjistil jsem však a měl jsem ten dojem, že všichni jsou domluveni, jaký postup při těchto opatřeních budou zachovávat. Jak jsem již telefonicky hlásil, v neděli se v kostele o výuce náboženství nemluvalo, jen administrátor Pirný v Jistebnici prý řekl, že kdo chce, aby děti chodili na náboženství, že je musí do 8. 9. 1952 ve škole přihlásit. Apeloval, aby tak učinili...<sup>5</sup>

Výsledky celé akce nedopadly tak, jak si představitelé státní moci představovali. V celé naší republice se v průměru přihlásilo na vyučování náboženství 71 % žáků všech škol I. a II. stupně. *De facto* na vyučování náboženství nebyly přihlášeny jen děti aktivních členů KSČ a státních funkcionářů, a to s výjimkou některých religiózních krajů, kde děti stranických i státních funkcionářů na výuku náboženství přihlášeny byly, alespoň v rozsahu 2.–5. třídy.

Například v tábořském okrese v školním roce 1951/52 na školách I. a II. stupně bylo celkem 4496 žáků, z nichž 4475 navštěvovalo vyučování náboženství; ve školním roce 1952/53 na uvedených školách bylo celkem 4035 žáků, z nichž na vyučování náboženství chodilo 3195 žáků.<sup>6</sup>

Státní moc zvolila v boji s náboženstvím i záludnější taktiku, než jen zastrašování a administrativní zákroky. Rozhodla se výuku náboženství přenést větším dílem na ty laické katechety či katechetky, kteří vyučování nemohli zastat v takové kvalitě jako katolický kněz. Při výběru vyučujícího byl tedy kladen důraz na osoby starší, nemocné nebo známé „pohodlností“. Na úkor vyučovacích hodin byli zváni tito laičtí katecheté na pravidelné porady s OCT, kde na ně bylo působeno, aby vzhledem ke změně poměrů:

- studovali marxismus;
- mladší z nich si vykonali brigády na stavbě Lipenské přehrady či v zemědělství, přičemž museli předložit potvrzení o počtu hodin strávených na brigádě (potvrzení nesmělo být od soukromého rolníka);
- vypracovávali politické rezoluce, usnesení apod.<sup>7</sup>

Způsob boje proti religiozitě mezi dětmi někdy nabýval až humorných forem, jak dosvědčuje následující archivní dokument:

<sup>5</sup> Státní oblastní archiv Třeboň, fond KNV Č. Budějovice, karton č. 374, sign. 292,5, hlášení OCT v Táboře ze dne 2. září 1952 KCT v Českých Budějovicích, rukopis – orig., sign.

<sup>6</sup> Viz archiv okresu Tábor, fond ONV Tábor – cír., karton č. 595 – hlášení OCT Tábor KCT v Č. Budějovicích z 22. 2. 1952 a z 3. 7. 1953, rukopis – opis, sign.

<sup>7</sup> Srov. Státní oblastní archiv Třeboň, fond KNV Č. Budějovice, karton č. 376, sign. 292,8, opis nesign.: „USNESENÍ – My laičtí učitelé náboženství, shromáždění na své besedě dne 19. února 1953 jsme hrdí, že můžeme se podílet na výstavbě naší republiky a světového mírového hnutí, zavazujeme se, že budeme vždy svorně stát po boku pracujícího lidu, že při vyučování náboženství budeme používat slova míru a tento prohlubovat, že na vesnicích budeme přesvědčovat zemědělce, hlavně ženy, o výhodách kolektivní práce na vesnici, že spolu s učitelským sborem se budeme snažit, aby ani píď půdy nezůstala neobdělána a tím se zvýšil větší hektarový výnos, že budeme aktivisovat výbory žen na vesnici k práci socialisace vesnice. V Českých Budějovicích dne 19. února 1953.“

...duchovní působí na dítě značně úspěšně svatými obrázky, které jim dává za odměnu dobré docházky do kostela a za to, že umí při náboženství. Kromě omezení tisku těchto braků navrhuje, abychom i my ve škole působili takto na děti, a to buď obrázky slavných mužů našeho národa, zasloužilých pionýrů nebo obrázky ze světa zvířat a rostlin. Vkusné a cennější obrázky by se hodily jako odměna za dobrý prospěch apod...<sup>8</sup>

---

<sup>8</sup> Státní oblastní archiv Třeboň, fond KNV Č. Budějovice, karton č. 364, sign. 290,2, zpráva KCT v Českých Budějovicích předsednictvu KV KSČ, přednesená 20. 5. 1952, zápis – rukopis, nesign.